

УДК 316:364.69

PROBLEMS OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN UKRAINE DURING THE MILITARY CONFLICT: SOLUTION WAYS

ПРОБЛЕМИ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Tyulpa T. M. / Тюльпа Т. М.*doctor of Pedagogical Sciences, associate professor /**доктор педагогічних наук, доцент*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8032-8676>**Lisafina N.M. / Лісафіна Н.М.***студентка / student**Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, 24,**Kyiv str., Hlukhiv, Sumy region, 41400,**Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка,**м. Глухів, Сумська область, вул. Київ, 24, 41400*

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження проблем, з якими стикаються особи з інвалідністю у повсякденному житті в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Зазначено зростання вразливості та поглибленні існуючих соціально-економічних, соціально-психологічних, медико-соціальних проблем, необхідності захисту прав та забезпечення потреб людей з інвалідністю в умовах збройної агресії. Узагальнено досвід діяльності громадських організацій, що безпосередньо надають допомогу людям з інвалідністю щодо виявлення проблем та пошуку шляхів їх вирішення на місцевому рівні за принципом «рівний-рівному».

Ключові слова: особа з інвалідністю, проблеми людей з інвалідністю, соціальна незахищеність, потреби людей з інвалідністю, війна.

Вступ.

Війна, безжально розірвавши тканину мирного життя України, стала не лише трагедією для всього народу, але й надзвичайно гостро оголила вразливість окремих його категорій. Серед них особливого занепокоєння викликає становище людей з інвалідністю. Ця категорія населення, яка й у мирний час стикалася з численними бар'єрами, викликами та обмеженнями, в умовах збройної агресії Російської Федерації опинилася у ще більш критичній ситуації. Бойові дії, руйнування інфраструктури, порушення звичних соціальних зв'язків та систем підтримки не лише посилили існуючі проблеми, але й породили нові, часто невідкладні виклики. Зростання кількості осіб з інвалідністю внаслідок безпосередніх бойових дій, мінно-вибухових травм та загострення хронічних захворювань на тлі стресу та обмеженого доступу до медичної допомоги вимагає негайного та комплексного аналізу ситуації, виявлення першопричин проблем та

розробки ефективних стратегій їх вирішення на всіх рівнях – від державного до громадського. Саме усвідомлення гостроти та масштабу проблеми зумовлює актуальність даного дослідження.

Актуальність проблеми полягає у зростанні вразливості та поглибленні існуючих соціально-економічних, соціально-психологічних, медико-соціальних проблем, необхідності захисту прав та забезпечення потреб людей з інвалідністю в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. Особливий акцент зроблено на аналізі досвіду діяльності соціальних інституцій на прифронтових територіях, що зазнали окупації, підкреслено катастрофічний вплив тимчасової окупації у 2022 році в м. Тростянець на становище осіб з інвалідністю в умовах окупаційного режиму.

Основною метою даної роботи є комплексне дослідження проблем, з якими стикаються люди з інвалідністю в Україні під час триваючого воєнного конфлікту. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення наступних завдань: виявити та систематизувати ключові проблеми, що безпосередньо впливають на життя та добробут людей з інвалідністю в умовах воєнних дій; проаналізувати основні джерела виникнення цих проблем, враховуючи специфіку воєнної ситуації та існуючі соціальні та інфраструктурні бар'єри; розробити та обґрунтувати можливі шляхи вирішення виявлених проблем на державному, регіональному та громадському рівнях з урахуванням найкращих міжнародних практик та особливостей українського контексту; окремо розглянути питання забезпечення людей з інвалідністю засобами особистої гігієни, враховуючи гендерні аспекти в умовах прикордонних територій на прикладі тростянецької громади.

Для досягнення поставленої мети в роботі використано комплекс наукових методів: аналіз нормативно-правових актів: досліджено чинне законодавство України у сфері захисту прав осіб з інвалідністю, міжнародні конвенції та рекомендації, а також нормативні документи, що регулюють питання гуманітарної допомоги та соціального захисту в умовах воєнного стану; огляд наукової літератури та аналітичних матеріалів: проаналізовано наукові

публікації, звіти міжнародних та вітчизняних правозахисних організацій, аналітичні довідки та статистичні дані щодо становища людей з інвалідністю в Україні під час воєнного конфлікту; узагальнення досвіду громадських організацій: вивчено досвід роботи громадських організацій, що безпосередньо надають допомогу людям з інвалідністю, зокрема ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ОРГАНІЗАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ "ТРОІ", яка діє в м. Тростянець Сумської обл., щодо виявлення проблем та пошуку шляхів їх вирішення на місцевому рівні за принципом «рівний-рівному»; аналіз інформаційних джерел: проведено аналіз повідомлень засобів масової інформації, соціальних мереж та свідчень очевидців щодо проблем, з якими стикаються люди з інвалідністю під час війни; порівняльний аналіз: здійснено порівняльний аналіз підходів до захисту прав та забезпечення потреб людей з інвалідністю в умовах збройних конфліктів в інших країнах.

Основний текст.

Воєнний конфлікт в Україні спричинив цілу низку гострих проблем для людей з інвалідністю, які значно ускладнили їхнє життя та поставили під загрозу їхню безпеку, права, здоров'я та гідність [1; 2].

Люди з інвалідністю часто мають обмежену фізичну мобільність, що робить їх особливо вразливими під час бойових дій тому однією з найсерйозніших проблем для цієї категорії є *фізична безпека та евакуація*. Евакуація з зон конфлікту є для них значно складнішою через відсутність доступного транспорту, спеціального обладнання та навченого персоналу. Недоступність бомбосховищ та укриттів, які часто не обладнані пандусами, ліфтами та іншими необхідними пристосуваннями, ставить під загрозу їхнє життя під час обстрілів та повітряних тривог. Особливо гостро ця проблема постає в прикордонних територіях, таких як Тростянецька громада, де інтенсивність обстрілів є високою, а час на реагування – мінімальним.

Наступною критичною проблемою є *доступ до життєво необхідних ресурсів*. Порухення логістичних ланцюжків, руйнування медичної інфраструктури та аптек, нестача кваліфікованого медичного персоналу значно

ускладнюють отримання необхідної медичної допомоги, ліків та реабілітаційних послуг. Для людей з інвалідністю, які часто потребують регулярного медичного супроводу та специфічних лікарських засобів, ці проблеми можуть мати фатальні наслідки.

Не менш гостро стоїть питання *забезпечення засобами особистої гігієни*, такими як підгузки, вологі серветки, гумові рукавички, одноразові пелюшки, урологічні прокладки та миючі засоби. Ця потреба є постійною та життєво важливою для підтримання їхньої гідності, якості життя та запобігання інфекційним захворюванням. У прикордонних громадах, де рівень стресу є особливо високим, а доступ до звичних ресурсів обмежений, потреба в цих засобах значно зростає. Важливо враховувати гендерний аспект цього питання, оскільки потреби чоловіків та жінок у певних видах гігієнічних засобів можуть відрізнятися.

Порушення комунікації та доступу до інформації є ще однією серйозною проблемою. Інформація про евакуацію, отримання гуманітарної допомоги, доступ до медичних послуг часто не є доступною у форматах, пристосованих до потреб людей з порушеннями зору (шрифт Брайля), слуху (жестова мова) або когнітивними порушеннями (проста та зрозуміла мова). Це унеможливорює їхнє своєчасне інформування та отримання необхідної допомоги. Воєнний конфлікт також призводить до соціальної ізоляції та має значний психологічний вплив на людей з інвалідністю. Обмеження соціальних контактів, страх, тривога, втрата звичного способу життя посилюють відчуття самотності та безпорадності, призводить до депресивних станів та посттравматичного стресового розладу.

Багато людей з інвалідністю втратили засоби до існування та опинилися в *стані економічної незахищеності*. Втрата роботи, руйнування житла, обмеженість можливостей для пересування ускладнюють пошук нових джерел доходу та отримання соціальних виплат. Для осіб з інвалідністю додаються *проблеми з перетином кордону та отриманням допомоги за кордоном*, оскільки не всі країни мають належні механізми підтримки цієї категорії населення. *Руйнування інфраструктури та втрата доступного житла* також є серйозною

проблемою, оскільки багато людей з інвалідністю потребують спеціально обладнаного житла. Джерелами цих проблем є безпосередні наслідки воєнних дій, такі як руйнування, обстріли, мінування територій.

Водночас, існуючі недоліки в адаптованості інфраструктури та систем соціального забезпечення до потреб осіб з інвалідністю в умовах війни лише посилюють їхню вразливість. Перебої в роботі державних служб, недостатня координація між різними відомствами та організаціями, а також загальний психологічний стан суспільства та обмеженість ресурсів також є важливими факторами, що впливають на ситуацію. Безпосередні дії окупаційних військ, спрямовані на встановлення контролю та придушення опору. Водночас, окупаційна влада ігнорує потреби цивільного населення, особливо найбільш вразливих його категорій.

Розглянемо реальний приклад проблем, з якими стикнулися люди з інвалідністю під час місячної окупації м. Тростянець у лютому-березні 2022 року.

Загроза життю та безпеці. Ризик потрапляння під обстріли, мінування територій, випадки мародерства та насильства ставили під постійну загрозу життя та безпеку осіб з інвалідністю, які не мали можливості самостійно евакуюватися або захиститися. Окупанти катували дітей з інвалідністю та знущалися над їхніми рідними.

Повна відсутність доступу до медичної допомоги. Блокування медичних закладів, відсутність медикаментів, неможливість отримати планову та екстрену допомогу. Для осіб з хронічними захворюваннями та інвалідністю це мало критичні наслідки.

Перебої з постачанням життєво необхідних ресурсів. Відсутність електроенергії, водопостачання, газопостачання унеможливлювали використання життєво важливого обладнання (кисневі концентратори, крісла колісні з електроприводом тощо) та приготування їжі.

Гуманітарна катастрофа та відсутність доступу до продуктів харчування та засобів гігієни. Обмеження пересування, розграбування магазинів, відсутність

централізованого постачання призвели до гострого дефіциту всього необхідного, включаючи засоби особистої гігієни, що мало особливо тяжкі наслідки для лежачих хворих та осіб з нетриманням. Гендерні потреби у гігієнічних засобах також ігнорувалися.

Повна ізоляція та відсутність зв'язку. Перервані комунікації унеможливлювали отримання інформації про ситуацію, звернення за допомогою та підтримку зв'язку з рідними та близькими.

Обмеження пересування та порушення прав людини. Встановлення окупаційного режиму обмежувало свободу пересування, що унеможливлювало доступ до будь-якої допомоги та підтримки. Фіксувалися випадки негуманного ставлення та ігнорування потреб осіб з інвалідністю.

Психологічний терор та поглиблення травми. Перебування в умовах окупації, постійний страх та невизначеність завдали глибокої психологічної травми. Особливо вразливим до цього виявилися особи з ментальними порушеннями, лежачі люди похилого віку та люди з інвалідністю з порушеннями опорно-рухового апарату.

Вирішення цих проблем потребує комплексного та багаторівневого підходу. На державному рівні необхідно терміново внести зміни до законодавства, які б враховували особливі потреби осіб з інвалідністю під час воєнного стану, забезпечити ефективні механізми евакуації та гарантувати безперервний доступ до життєво необхідних ресурсів. Важливим є створення національної стратегії підтримки осіб з інвалідністю в умовах воєнного конфлікту, яка б передбачала чітку координацію дій усіх зацікавлених сторін.

На регіональному рівні необхідно адаптувати існуючі програми підтримки, створювати регіональні координаційні центри допомоги та забезпечувати доступність тимчасового житла та гуманітарної допомоги з урахуванням потреб осіб з інвалідністю.

1. Негайне надання гуманітарної допомоги після деокупації: першочергове забезпечення звільнених територій медикаментами, продуктами харчування, засобами гігієни, спеціальним обладнанням для осіб з інвалідністю.

2. Проведення ретельної оцінки потреб осіб з інвалідністю, які пережили окупацію: врахування фізичного та психологічного стану, втрачених ресурсів та індивідуальних потреб.

3. Забезпечення психологічної реабілітації та підтримки: надання спеціалізованої допомоги особам з інвалідністю, які пережили травматичний досвід окупації.

4. Відновлення доступної інфраструктури: першочергове відновлення лікарень, аптек, соціальних служб та забезпечення їхньої доступності для осіб з інвалідністю.

5. Сприяння поверненню до нормального життя: надання допомоги у відновленні документів, отриманні соціальних виплат, пошуку житла та засобів до існування.

6. Фіксація та документування злочинів окупантів проти осіб з інвалідністю: Забезпечення відповідальності за порушення прав людини.

Громадські організації, такі як ГО "ТРОІ", відіграють ключову роль у наданні безпосередньої допомоги на місцевому рівні. Надання інформаційної, консультативної та психологічної підтримки, а також адвокація прав та потреб осіб з інвалідністю на всіх рівнях є важливими напрямками роботи громадського сектору. Активізація співпраці з міжнародними благодійними фондами та організаціями є критично важливою для залучення гуманітарної допомоги, особливо медикаментів, засобів особистої гігієни та продуктів харчування. В умовах, коли держава не завжди може оперативно реагувати на всі потреби, саме громадські ініціативи часто стають рятівним колом для найбільш вразливих категорій населення.

Висновки.

Воєнний конфлікт в Україні став суворим випробуванням для всього суспільства, але люди з інвалідністю опинилися в особливо складній ситуації, зіткнувшись з безліччю нових та загострених старих проблем та викликів. Фізична безпека, доступ до життєво необхідних ресурсів, інформації, соціальна

інтеграція і соціальна адаптація, психологічна підтримка – це лише частина тих викликів, які постали перед цією вразливою категорією населення.

Місячна окупація м. Тростянець у 2022 році стала яскравим прикладом катастрофічних наслідків воєнних дій та окупаційного режиму для людей з інвалідністю, оголивши їхню крайню вразливість та повну беззахисність перед свавіллям окупантів. Досвід Тростянця підкреслює критичну важливість не лише надання допомоги під час активних бойових дій, але й негайного реагування та всебічної підтримки після деокупації територій, з особливим урахуванням потреб осіб з інвалідністю, які пережили цей жахливий досвід.

Міжнародна спільнота та українська держава повинні врахувати цей трагічний досвід при розробці стратегій захисту прав та забезпечення потреб осіб з інвалідністю в умовах триваючого конфлікту та у післявоєнний період. Розв'язання цих проблем вимагає негайних та скоординованих зусиль держави, міжнародної спільноти, громадських організацій та кожного громадянина. Активне залучення міжнародної гуманітарної допомоги, особливо в частині забезпечення базових потреб, таких як засоби особистої гігієни, є не просто бажаним, а життєво необхідним. Підтримка громадських ініціатив, які безпосередньо працюють з людьми з інвалідністю на місцях, є важливим елементом загальної стратегії допомоги.

Подальші теоретико-практичні дослідження будуть спрямовані на глибокий аналіз довгострокових наслідків воєнного конфлікту для осіб з інвалідністю, розробку ефективних стратегій їхньої реабілітації, соціальної адаптації та інтеграції в післявоєнне суспільство. Лише спільними зусиллями ми зможемо забезпечити гідне та безпечне життя для всіх громадян України, незалежно від їхніх фізичних можливостей.

Література:

1. Лавренюк С.Р., Одусанво В.Т. Бар'єри у повсякденності українців з інвалідністю у період повномасштабного вторгнення Росії в Україну. *Український соціум*, 2024, № 1-2 (88-89): 118–134.

2. Соболь Є. Ю., Кіблик Д. В. Правові засади формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: монографія. Кропивницький: ФОП Кандиба Т. П., 2023. 175 с.

Abstract. *The article has a comprehensive investigation of the problems that people with disabilities face in everyday life in the context of Russia's large-scale invasion of Ukraine. It is expected that there will be an increase in the spread and destruction of essential socio-economic, socio-psychological, medical and social problems, the need to protect the rights and ensure the needs of people with disabilities in the minds of the population aggression. Evidence has been established of the activity of large-scale organizations that immediately provide assistance to people with disabilities in identifying problems and the search of the leaders for their rise in the local level for the principle "jealous-jealous."*

Key words: *person with disabilities, problems of people with disabilities, social insecurity, needs of people with disabilities, war.*